

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський Національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра політології і соціології

Магістерська робота

на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня

«магістр»

з теми: “Досвід НІК у практиці креативного розвитку Польщі”

Виконав:

студент 2 курсу магістратури, Р₁-М₁₈
групи, спеціальності 052 Політологія
денної форми навчання

Щербатих Олександр Миколайович

Керівник:

Ігнат'єва Т. В., кандидат історичних
наук, доцент кафедри політології і
соціології

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2019 рік

Зміст

Вступ.....	3
Розділ I. Політико –економічні основи Польщі та НІК: теоретичний вимір ..	8
1.1.Початок політичних та економічних перетворень у Польщі, «шокова терапія Бальцеровича».....	8
1.2.Загальна модель економічного розвитку НІК	14
1.3.Теоретичний аспект політики креативного розвитку	19
Розділ II. Системні зміни в Польщі та Тайвані.....	30
2.1.Політичні реформування в Польщі та Тайвані	30
2.2. Політика розвитку бізнесу у Польщі та Тайвані	44
2.3. Зовнішньополітична підтримка як шлях до розвитку економік Польщі та Тайваню	48
Розділ. III. Модель розвитку бізнесу в Польщі та Гонконзі	52
3.1. Стимулювання творчого елемента в бізнесі Польщі та Гонконгу.....	52
3.2. Перспективи політико-економічного розвитку економіки у Польщі та Гонконзі через аспект людського потенціалу	58
Висновки	67
Список використаної літератури	74

Вступ

Актуальність. Польща — країна, що на початку XXI ст. досягла швидкого розвитку в різних сферах політичного та економічного життя, попри складне становище в кінці XX ст. У 80-х рр. ПНР належала до «соціалістичного табору», та потерпала від економічних санкцій з боку США, а її зовнішній борг складав 47 млрд. доларів в 1991 р. Однак, держава що має спільні кордони з Україною, та у 1990 р. була в складнішому політичному та економічному становищі ніж Україна.

Шляхом політичної переорієнтації у бік заходу та лібералізації економіки домоглася зміни економічної динаміки в бік стрімкого росту. Демократизація політичної системи країни та швидкі позитивні перевтілення у економіці призвели до того, що Польща з 2004 р. входить до складу ЄС та станом на 2019 р. є лідером за темпами розвитком серед країн Європи. А, також з 2017 р. займає перше місце в Європі за привабливістю вкладень у виробництво, та третє (після Китаю та США) у світі. Також, важливим результатом є те, що польська економіка під час світової економічної кризи 2008 р. єдиною з усіх країн Європи, характеризувалась зростанням ВВП.

Однак, польський досвід реформування політичного, економічного та суспільного устрою країни є актуальним, але не унікальним. Оскільки існує низка держав, які характеризуються високими темпами економічного зростання, та виділились з «країн, що розвиваються», у 60-х роках XX ст. В науковому обігу, вони іменуються «НІК» — нові індустріальні країни. Першими з НІК які досягли успіху — Гонконг(який є спеціальним регіоном у складі КНР однак має ознаки незалежної держави), Сінгапур та Тайвань.

Виділяють два основні чинники появи НІК: 1) Країна опинилась у сфері особливих політичних чи економічних інтересів промислово розвинених країн, передусім США і Японії; 2) Структурна перебудова економіки;

Ці чинники є спільними для Польщі та НІК, оскільки, розвиток польської економіки, що розпочався кількома десятиліттями пізніше був можливим через перебудову економіки, що є спільним для усіх досліджуваних країн. Та

зовнішньополітичну та економічну підтримку США, що є спільним насамперед для Польщі та Тайваню, оскільки на початковому етапі розвитку США були їхнім спільним партнером у міжнародній політиці, а також основним інвестором.

Теж існують внутрішні чинники розвитку НІК: 1) Політична стабільність і лояльні до розвинутих капіталістичних країн політичні режими; 2) Продуктивна економічна стратегія, яка складалась з кількох етапів; 3) Розвиток «продуктивних сил», тобто засобів виробництва та людини як головної «продуктивної сили суспільства»; 4) Ефективне поєднання ринкового механізму і державного регулювання в економіці; 5) Ефективна, протилежна традиційній, політика розподілу доходів. Усі ці чинники були також притаманними для польських політико-економічних реформ у 90-х рр. ХХ ст..

У роботі основний акцент здійснено на дослідженні політико-економічних перетворень та причин економічного зростання Тайваню, Гонконгу та Польщі. Меншою мірою – Сінгапуру. Системні зміни у Сінгапурі на стартовому етапі «переходу з третього світу у перший» характеризувались авторитарним типом управління, що був притаманний прем'єр-міністру держави, Лі Куан Ю. Задля проведення реформ, Він встановив жорсткий контроль над усіма сферами суспільного життя країни, та застосовував політичні репресії. Ці елементи «політичної гри» не були притаманними іншим досліджуваним країнам, та відокремлюють Сінгапур від основної теми роботи.

Також, важливою складовою є дослідження «креативного розвитку» як однієї з основних складових економічного зростання Тайваню, Гонконгу та Польщі, оскільки зміни, що відбулись у вищевказаних країнах, були здійснені шляхом політики лібералізації усіх сфер політичного життя, в тому числі економіки та створення сприятливих умов для прогресу бізнесової сфери. Бізнес-сектор у економіках цих країн на ранніх етапах перетворення ортримав суттєві та важливі пільги, що стало важливим моментом в залученні молодого

населення до функціонування у підприємницькій діяльності, та застосування їх творчого потенціалу.

Також, було залучено іноземні інвестиції та іноземний досвід. До креативного розвитку Тайваню, Гонконгу та Польщі також належить розвиток «креативних галузей» в їх економіках, що спричинило модернізацію різних сфер у економіці досліджуваних країн.

Отже, у цих та інших складових та чинниках розвитку полягає актуальність дослідження досвіду нових індустріальних країн в практиці креативного розвитку Польщі.

Метою дослідження є дослідження використання досвіду НІК у практиці креативного розвитку Польщі.

Завдання дослідження:

- 1) Проаналізувати політико-економічні основи розвитку Польщі та НІК;
- 2) Дослідити загальну модель політико-економічного розвитку НІК (азійська модель) і процес «шокової терапії» в Польщі, та з'ясувати спільні і відмінні риси трансформації цих країн;
- 3) Проаналізувати політику розвитку бізнесу у Тайвані та Польщі та роль зовнішньополітичної підтримки у розвитку цих країн;
- 4) дослідити політику стимулювання урядами Гонконгу і Польщі творчого потенціалу в бізнесі;
- 5) досліджуючи людський потенціал країн НІК та Польщі проаналізувати перспективи політико-економічного розвитку цих країн;

Об'єктом є політика структурних перетворень НІК (на прикладі Гонконгу і Тайваню).

Предметом є використання досвіду політико-економічних перетворень НІК у креативному розвитку Польщі .

Для вирішення завдань, поставлених у роботі, були використані наступні наукові **методи**:

- порівняльний метод дав змогу порівняти політико-економічні реформи здійснені у досліджуваних країнах;

- метод аналізу і синтезу проаналізувати пролітику розвитку бізнесу у Польщі та НІК;
- системний метод допоміг дослідити спільні риси та закономірності політико-економічних перетворень у Польщі та НІК;
- метод моделювання допоміг дослідити епапи політичних та економічних змін у Гонконгу, Тайвані та Польщі;
- метод об'єктивності дав змогу дослідити об'єктивні умови для здійснення політико-економічних перетворень у досліджуваних країнах.

Практичне значення роботи. Для сучасної політичної науки дослідження трансформаційних процесів у країнах, що досягли успіху є важливим з точки застосування їх досвіду «країнами, що розвиваються» Це д є важливим зокрема, для вітчизняної політології, оскільки Україна є країною, що перебуває у перманентному стані переходу від постколоніальної держави до побудови ліберальної демократії.

Також важливим елементом є дослідження чинників побудови успішної економіки, оскільки наша держава перебуває у стані перманентної економічної кризи, що зумовлює потребу рішучих та систематичних економічних перетворень.

Матеріали дослідження можуть бути використанні у навчальному процесі при підготовці студентами до практичних та семінарських занять з таких дисциплін як «Політологія», «Політична транзитологія», «Політологія міжнародних відносин», «Політична глобалістика» та інших суспільно-політичних дисциплінах.

Апробація дослідження. Матеріал магістерської роботи був апробований в ході проведення 2 наукових конференціях:

Наукова конференція студентів, магістрантів, аспірантів КПНУ імені Івана Огієнка, 2019 р. (Кам'янець-Подільський); Міжнародній науково-практичній конференції «Трансгресивні виміри соціокультури буття постмодерну», 26 – 27 листопада 2019 р. (Кам'янець-Подільський);

Публікації. Матеріали магістерської роботи опубліковано у 2 збірниках наукових робіт: Стаття «Нові виклики для НІК: Гонконг — боротьба за збереження автономії» опублікована у збірнику «Трансгресивні виміри соціокультури буття постмодерну», а статтю «Загальна модель економічного розвитку НІК» подано до друку у №7 збірнику наукових праць «Політія».

Структура та обсяг магістерської роботи складається зі вступу, 3 розділів, висновків, та списку використаної літератури.

Висновки

Отже, у практиці політико-економічного розвитку, владою Польщі було застосовано різні креативні елементи у сфері економічної політики, які перетинаються з елементами розвитку НІК, а найбільше, Тайваню та Гонконгу. З огляду на спільні риси у розвитку бізнесу, банківської сфери, розвитку креативних галузей, застосуванні людського потенціалу, також у подібній методиці реформування економік та політичних режимів на початковому етапі розвитку.

Розвиток Польщі та «нових індустріальних країн» має спільні риси, такі як: слабе економічне становище на початковому етапі перетворень, своєчасність проведених реформ, поступовими процесами демократизації та лібералізації політичного та суспільного життя, міжнародною політичною та економічною підтримкою, насамперед з боку США, та впровадженням креативних елементів в розвиток економік.

Важливою спільною рисою розвитку Польщі та НІК є те, що на початку їх економічних перетворень всі досліджувані країни зіткнулись з історичною необхідністю істотних змін в економіках. Наприклад, у Польщі з 1980-го р. спостерігалися політична і економічна кризи, які посилювалися систематичними страйками робітників. А з 1981 р. до країни було застосовано економічні санкції з боку США, що значно погіршило політичний та економічний стан держави.

Вихід з кризового становища економіки керівництво Польщі вбачило в кардинальних системних змінах, а саме зміна структури власності, демонополізації економіки, повному введенні ринкових механізмів, реформи фінансової і банківської систем, а також конвертованості злотого.

Початок системних змін був поєднаний з етапом стабілізації економіки, коли були застосовані заходи: жорстка обмежувальна монетарна політика, що призвела до різкого скорочення грошової емісії: таким чином був ліквідований бюджетний дефіцит. Він був збалансований, за рахунок значного обмеження дотацій на продукти харчування, сировину, засоби виробництва, енергоносії

тощо. Польський уряд впровадив вільне ціноутворення і підвищення цін, що залишилися під адміністративним контролем (ціни на енергоносії, транспортні тарифи, квартплата і ліки). Одночасно була запроваджена часткова конвертованість польської валюти – злотого, та було скасовано індексації заробітної плати. Саме цей комплекс заходів і отримав у Польщі назву «шокової терапії». Попри падіння рівня життя населення уже в першому півріччі 1991-го р.. Поступова реалізація «плану Бальцеровича» домоглася стабільної позитивної динаміки в розвитку Польщі.

Моделі розвитку НІК (Гонконг, Сінгапур, Тайвань) мають спільні та відмінні. Так, розвиток Сінгапуру, відбувся при втручанні держави та авторитарному політичному режимі. Однак, в державі був створений сприятливий клімат для ведення бізнесу, транснаціональні корпорації (ТНК) прагнули закріпитися в Сінгапурі завдяки невисокому оподаткуванню, лояльному ставленню з боку уряду та місцевої інфраструктури. Саме політика втручання держави у розвиток економіки та обмеження демократії, відрізняє Сінгапур від інших досліджуваних країн.

Для Гонконгу основною рушійною силою стала сфера ІТ—технологій. Також важливу роль відіграли внутрішня бізнес-активність, та позитивні риси демократичного державотворення: «позитивне невтручання» держави у розвиток бізнесу, існування соціальних стандартів, раннє, навіть за мірками Європи, формування парламенту (гонконгський парламент було створено у 1843 р.). Важливим елементом у моделі розвитку Гонконгу стало зростання політичної активності громадян у 90-х рр. ХХ ст.

Розвиток Тайваню базується на політиці невтручання держави у бізнесову сферу та створенні сприятливих умов для розвитку підприємництва. Тайванська модель зростання розвивалась завдяки іноземним інвестиціям (переважно, американським і японським), експортній орієнтації та порівняно дешевій кваліфікованій робочій силі, залученні передових технологій з розвинутих країн.

Важливою спільною рисою розвитку Сінгапуру, Гонконгу, Тайваню та Польщі є створення умов залучення іноземного капіталу. Ще однією спільною рисою притаманною всім країнам є - «креативний розвиток». Креативність стосувалася використання базових умов, не як перешкоди для функціонування держави, а для віднаходження в них певних стартових умов.

Як і польська, економіка Тайваню також зазнала суттєвих економічних змін на початку розвитку. Важливим кроком стала аграрна реформа 1949 р., що збільшила частку власників землі в країні, та посприяла значному збільшенню врожаїв різних сільськогосподарських культур. Цей кардинальний крок дав можливість стабілізувати економіку країни, та створити фундамент для майбутньої побудови національного господарства зорієнтованого на легку промисловість.

Процеси становлення економік Польщі та Тайваню на ранніх етапах є подібними тим, що зазнали миттєвих та кардинальних змін, що в майбутньому дало можливість для подальшої модернізації.

Спільним елементом політики розвитку бізнесу Польщі та Тайваню є створення спеціальних економічних зон. Вітчизняні та зарубіжні інвестори для розвитку своїх бізнесів отримали можливість використати податкові пільги, що надавалися у зв'язку із інвестиціями в межах спеціальної економічної зони. Але це було зроблено за різних обставин. У Польщі потреба у СЕЗ ґрунтувалась на тому щоб конкурувати з іншими країнами регіону (Чехією, Словаччиною, Румунією, Угорщиною) у сприятливості для залучення іноземного капіталу. Це було зумовлено тим, що в 1990-х рр. ці країни були у кращому політико-економічному становищі ніж Польща.

У Тайвані СЕЗ було створено у 80-х рр. в момент коли керівництво країни зрозуміло, що досягнувши певного економічного рівня, потрібно зайнятись перебудовою економіки. Тому у межах економічних зон було створено сприятливі умови для розвитку, насамперед ІТ-сфери, що згодом стала основною економічною сферою у господарстві країни.

Однак, незважаючи на різні обставини впровадження, і в Тайвані і в Польщі СЕЗ відіграли позитивну роль у розвитку бізнесу.

Системні зміни в Польщі та Тайвані, які відбулись на різних етапах їхніх економічних перетворень характеризуються багатьма спільними рисами:

- По-перше, на початку свої перетворень Польща та Тайвань були пострадянською і постколоніальною країнами, які потребували негайних реформ та міжнародної підтримки. У Польщі ці реформи запровадив міністр фінансів Л. Бальцерович. Який використав для активізації національної економіки, політику «шокової терапії» впровадивши свій план економічних реформ. Це означало вступ країни в період переходу до ринкової системи господарювання.

Прикладом реформи у Тайвані на початковому етапі розвитку є земельна реформа яка почалася 1951 року з передачі селянам землі, конфіскованої у японських окупантів. З 1953 року було ухвалене законодавство про примусовий викуп землі понад 3 га і передачу її у власність безземельним селянам. Хоча, в економіці Тайваню не була використана «шокова терапія», але земельна реформа теж стала потужним стартом для перетворень.

- По-друге, Тайвань та Польща на різних етапах свого становлення отримали велику політичну та фінансову підтримку на міжнародній арені. Тайвань отримав фінансову допомогу та військову підтримку у боротьбі з континентальним Китаєм від США.

Польща також отримала велику міжнародну підтримку та гарантії своєї суверенності від США, що є спільним для цих країн. Згодом Польща також знаходить своє нове джерело фінансування — ЄС. За даними Міністерства фінансів Польщі з 2004 р. по 2009 р. країна отримала більше 100 млрд. євро допомоги у рамках програм, направлених на підвищення рівня життя і конкурентоспроможності польської економіки.

- По-третє, важливим елементом розвитку Тайваню та Польщі стало створення сприятливого «клімату» для ведення бізнесу, цього було досягнуто

за допомогою спільного шляху, а саме створення СЕЗ. У Тайвані це допомогло розвинути ІТ-сферу, а для Польщі стало важливим чинником у боротьбі за іноземні інвестиції, з сусідніми країнами (Чехією, Словаччиною, Румунією, Угорщиною).

Розвиток бізнесу в Гонконгу та Польщі зумовлюються гнучкістю та м'якістю податкової системи. Доступним процесом реєстрацій нових фірм, деякими поступками у фіскальній сфері впродовж трьох перших років. А також надійною банківською системою в обох країнах, що було опорою для молодих бізнесменів.

В Гонконзі важливим елементом розвитку бізнесу є те, що податкова система є однією з найлегших у світі, а сам процес заснування бізнесу в цій країні є надзвичайно простим. Також, вкрай вузьким є перелік видів діяльності, що вимагають ліцензування, а значить і контролю з боку влади. Займатися зовнішньоторговельними операціями можна абсолютно вільно.

Також, у Гонконгу передбачений цілий ряд грантів і спонсорських програм, метою яких ставиться фінансова і освітня допомога колективам, працюючим в інтелектуальній сфері, що сприяє розвитку інтелектуальної праці, освіти та ІТ-сфери.

Сприятливий інвестиційний клімат робить Гонконг важливим центром для ведення бізнесу з Китаєм, оскільки умови підприємницької діяльності набагато вигідніші ніж у КНР, однак налагодження зв'язків з китайськими компаніями не є проблемою. Все це робить Гонконг найбагатшим містом Азії.

Польща у сфері ведення бізнесу має багато спільного з Гонконгом, та й його європейським прототипом, щодо гнучкості системи. Тут теж спостерігається достатньо легкий «податковий тягар», умови оподаткування є вигіднішими ніж у інших країнах ЄС, легкі умови для відкриття власного бізнесу та діють податкові канікули для новостворених фірм.

Подібною складовою для Польщі та Гонконгу є розвиток через аспект людського потенціалу, який в цих країнах, характеризується як різними, так і спільними чинниками. Спільним є те, що свого часу ці країни отримали значні

хвилі міграції, що позитивно вплинуло на розвиток їх економік. Для Гонконгу це ХХ ст. коли місто отримало дві хвилі біженців з материкового Китаю, серед яких було багато кваліфікованих робітників у різних сферах, що стало однією з причин економічного прогресу.

У Польщі аспект людського потенціалу ґрунтується на позитивному впливі «української» міграції для місцевої економіки, що поступово робить цю країну «європейським тигром». Мігранти заповнюють робочі місця в країні, таким чином країна знаходиться на третьому місці в Європі за заповнюваності робочих місць, що дає змогу наповнювати грошовою масою Пенсійний фонд. Та сприяє розвитку різних галузей національного господарства, оскільки немає браку робочої сили.

Також, мігранти сприяють розвитку креативного сектору в економіці Польщі, оскільки мотивація до створення нових послуг, продукції, фірм, є вищою про, що свідчать світові дослідження.

Отже, розвиток бізнесу в Гонконгу та Польщі зумовлюються гнучкістю та м'якістю податкової системи у бізнесовій сфері. Легким процесом реєстрацій нових фірм, деякими поступками у фіскальній сфері впродовж трьох перших років.

А також надійною банківською системою в обох країнах, що є опорою для молодих бізнесменів. В обох країнах спостерігається достатньо легкий «податковий тягар», умови оподаткування є вигіднішими ніж у інших країнах ЄС, легкі умови для відкриття власного бізнесу та діють податкові канікули для новостворених фірм.

Загалом, усі чинники, що сприяли розвитку Польщі та НІК можна поділити на зовнішні та внутрішні.

До найвагомійших зовнішніх чинників, можна віднести:

1) країни опинилися в сфері політичних і економічних інтересів США, Японії, ЄС, ТНК. Так наприклад Тайвань, за 1950-90 рр. отримав 24 млрд. доларів іноземних інвестицій. А Польща за 1993-2010 рр. біля 145 млрд. доларів;

2) Політика структурної перебудови економіки на основі науково-технічної революції.

Внутрішніми чинниками є:

1) керівництва країн були готові здійснити економічні і політичні реформи які мали зацікавити насамперед інвесторів з розвинутих країн;

2) створення власної наукової бази та створення високотехнологічних галузей (насамперед розвиток ІТ — технологій у НІК, та реформування освіти, що було притаманним і для Польщі);

3. також для НІК важливим чинником було державне регулювання ринкових відносин, що дало можливість досягти економічної стабільності. Польща відмовилась від механізму державного регулювання в економіці, однак стабільність була досягнена шляхом загальної модернізації та лібералізації політичного, економічного та суспільного життя.

Появу НІК і трансформацію політико-економічного розвитку Польщі, зумовило пристосування капіталістичної системи до умов глобалізації.

Список використаної літератури

1. Безуглий В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн : Навчальний посібник. — Київ: ВЦ «Академія», 2007. — 704 с.
2. Бізнес в Польщі. URL: <http://lex-consulting.biz/biznesu-v-polshchi-10-perevag/>
3. Венчурний капітал як джерело фінансування інноваційних проєктів. URL: http://ubs.edu.ua/images/PDF/venchur_plan.pdf
4. Відомий польський економіст-реформатор Лешек Бальцерович – Doctor Honoris Causa Львівської політехніки. URL: <http://old.lp.edu.ua/node/7981>
5. Воскобойник Т. Податковий тягар та податкове навантаження. URL: <https://conferencekneu.wordpress.com/2017/04/20/воскобойник-тетяна-фетау-2-курс-емд-201-п/>
6. Все про країнознавство. URL: <https://documentsite.net/634869/>
7. Гральний бізнес у законі: хто виграє. URL: [https:// gre4ka.info/statti/54559-hralnyi-biznes-u-zakoni-khto-vyhraie](https://gre4ka.info/statti/54559-hralnyi-biznes-u-zakoni-khto-vyhraie)
8. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійній підготовки. – Київ: Знання, 2001. – 254 с.
9. Два шляхи з третього світу у перший: як схожі країни, Сінгапур та Гонконг, досягли успіху зовсім різними шляхами. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/381867/dva-shlyahy-z-tretogo-svitu-u-pershuj-yak-shozhi-krayiny-singapur-ta-gonkong-dosyagly-uspihu-zovsim-riznuyu-shlyahamy>
10. Демократизація і розвиток контактів між берегами Тайванської протоки. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6740/Bilak_Demokratyzatsiya_Tayvanyu_ta_yiyi_vplyv.pdf
11. Державне регулювання інноваційної діяльності в країні: досвід Тайваню. URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Trpu_2014_1_52.pdf

12. Десять переваг створення бізнесу в Польщі. URL: <https://lex-consulting.ua/uk/desyat-perevag-stvorennya-biznesu-v-polshhi/>
13. Інший Китай: Тайвань може стати найбільшим «драконом Азії» URL:<https://tyzhden.ua/World/32387>
14. Іпотечне кредитування в сільському господарстві URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/12475/1/ПОТЕЧНЕ%20КРЕДИТУВАННЯ%20В%20СІЛЬСЬКОМУ%20ГОСПОДАРСТВІ.pdf>
15. Какой ценой Ли Куан Ю превратил Сингапур из бедной страны в одну из самых зажиточных. URL: https://24tv.ua/ru/kakoj_cenoi_li_kuan_ju_prevratil_singapur_iz_bednoj_strany_v_odnu_iz_samyh_zazhitocnyh_n907688
16. Китай і Тайвань: витоки протистояння. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-46740156>
17. Климко С.Г. Людський капітал: світовий досвід і Україна /С.Г. Климко, В.М. Пригода, В.О. Сизоненко . – Київ: Основи, 2006. – 224 с.
18. Ключові аспекти зовнішньої політики Польщі. У дев'яності роки ХХ сторіччя. URL:<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:iMGJjLTwy08J:journals.uran.ua/index.php/wissn003/article/download/13062/15596+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=opera>
19. Країни НІК URL: <https://geografiamozil2.jimdo.com/головна/країни-нік/>
20. Креативна економіка. URL: <https://www.culturepartnership.eu/publishing/course/lecture-4>
21. Креативний сектор економіки: досвід та напрями розбудови : монографія / С. А. Давимука, Л. І. Федулова ; ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України”. – Львів, 2017. – 528 с.
22. Креативний потенціал міста та з чим його їсти. URL: <https://aristocrats.fm/kreativnij-potentsial-mista-ta-z-chim-jogo-yisti-irina-solovej-v-adayshow/>

23. Людський капітал як соціально-економічна категорія. URL: <https://library.if.ua/book/40/2665.html>
24. Людський потенціал: сутність та пріоритетні напрямки. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=895>
25. Національне господарство Тайваню URL: http://www.bbc.com/russian/international/2015/11/151114_france_paris_attacks_what_we_know.
26. На шляху до "розумної сили". URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Articles/Shynkaruk_Kateryna/Shynkaruk_Smart_Power_2008_5.pdf
27. Нові спеціальні економічні території забезпечать 1% додаткового приросту ВВП щорічно. URL: <https://www.uifuture.org/post/novi-specialni-ekonomichni-teritorii-zabezpecat-1-dodatkovogo-prirostu-vvp-soricno/>
28. Основи бізнесу: навчальний посібник / Доброва Н.В., Осипова М.М. – Одеса: Бондаренко М. Одеса: 2018. – 305 с.
29. Острів Тайвань: між залежністю і незалежністю. URL: https://dt.ua/international/ostriv-tayvan-mizh-zalezhnisty-i-nezalezhnisty-283566_.html
30. Порівняльний аналіз ринкових реформ Польщі та України на шляху до ЄС / В. С. Чала, Я. А. Луцік, Д. О. Гаврись / Економічний простір. - 2016. - № 108.
31. Польща за 10 років отримала від ЄС понад 100 млрд євро допомоги. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/934343-polscha-za-10-rokiv-otrimala-vid-es-ponad-100-mlrd-evro-dopomogi.html>
32. Середня заробітна плата в Польщі у 2018. URL: <http://vsetutpl.com/serednya-zarobitna-plata-v-polschi-u-2018>
33. Спеціальні економічні зони в Польщі. URL: <https://lex-consulting.ua/uk/shho-neobhidno-znaty-pro-spetsialni-eko/>
34. Спеціальні економічні зони: зарубіжний досвід і перспективи в Україні URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/34857/1/8_42-74.pdf

35. США визнали Китай валютним маніпулятором. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/08/6/7099333/>
36. Тайванська проблема у міжнародних відносинах. URL: <http://sinologist.com.ua/wp-content/uploads/2016/02/Таран-2.pdf>
37. Урок справжніх реформ від Польщі: "Шокова терапія" Лешека Бальцеровіча. URL: <https://blogs.korrespondent.net/blog/politics/343388/>
38. У шляхетному товаристві: Польща за крок до країн першого світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2586030-u-slahetnomu-tovaristvi-polsa-za-krok-do-krain-persogo-svitu.html>
39. Чи можна «сінгапурську модель» застосувати в нашій країні? URL: <http://m.day.kyiv.ua/uk/article/svitovi-dyskusiyi/chy-mozhna-singapursku-model-zastosuvaty-v-nashiy-krayini>
40. Чан Кайши: історія китайського Бонапарта. URL: <https://www.epochtimes.com.ua/special-projects/around/chan-kajshy-istorija-kytajskego-bonaparta-54420.html>
41. Чан Кайші та історія економічного розвитку Тайваню. URL: http://veterano.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=6718:chan-kajshi-ta-istoriya-ekonomichnogo-rozvitku-tajvanyu&catid=36&Itemid=191
42. Шоковая терапия: мифы и реальность. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2015/04/1/536281/>
43. «Шоковая терапия»: польские достижения, просчеты и неудачи украинских реформаторов URL: <https://economic-vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=1325>
44. Як визначити креативний потенціал вашого проекту? URL: <https://biggggidea.com/practices/1538/>
45. Як насправді робляться реформи: досвід батька «шокової терапії» Бальцеровича. URL: https://www.volynnews.com/blogs/blog_126/yak-naspravdi-robliatsia-reformy-dosvid-batka-shokovoyi-terapiyi-baltsero vucha/

46. Як Польща вперше за півтисячоліття стала найуспішнішою країною Європи. URL: https://espreso.tv/article/2014/07/02/yak_polyakydopo_mozhut_ukrayincyam_ne_boyatysya_yes
47. Що необхідно знати про спеціальні економічні зони в Польщі? URL: <https://blog.liga.net/user/mromanyuk/article/27337>
48. Bez imigrantów trudniej o dobrobyt. URL: <https://www.obserwatorfinansowy.pl/forma/rotator/bez-imigrantow-trudno-o-dobrobyt/>
49. Bujak: Polska światowym liderem, jeśli chodzi o czasową migrację zarobkową URL: <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Bujak-Polska-swiatowym-liderem-jesli-chodzi-o-czasowa-migracje-zarobkowa-7746171.html>
50. Citi Handlowy: Liczba pracowników zagranicznych w Polsce spadnie o 5-10% w 2020. URL: https://www.money.pl/gielda/citi-handlowy-liczba-pracownikow-zagranicznych-w-polsce-spadnie-o-5-10-w-2020-6398_193365121a.html
51. Eurostat: Polska przyjmuje najwięcej imigrantów w UE: URL: <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Eurostat-Polska-pryjmuje-najwiecej-imigrantow-w-UE-7622719.html>
52. Firma w Hongkongu. URL: <https://www.gov.pl/web/finanse/transfery-polska-ue-unia-europejska>
53. Florida R. (2002), *The Rise of the Creative Class*, Basic Books, New York (tłum. polskie: *Narodziny klasy kreatywnej*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2010).
54. Gospodarka Tajwanu wciąż ważna dla świata. URL: <https://www.salon24.pl/u/napodbojazji/266400,gospodarka-tajwanu-wciaz-wazna-dla-swiata>
55. Hongkong URL: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Hongkong;3912587.html>
68
56. Jan Koziar Pucz Balcerowicza Wydanie cyfrowe, Wrocław 2014 URL: http://www.rp-gospodarna.pl/pucz_balcerowicza.pdf

57. Klasik A. (2002), Strategie regionalne. Formułowanie i wprowadzanie w życie, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice.
58. Malik K. (red.) (2013), Polityka rozwoju regionów oparta na specjalizacjach inteligentnych, Studia KPZK PAN, t. 155, Warszawa.
59. NSP 2021 URL: <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2021/>
60. Opinia publiczna wobec planu Balcerowicza URL: <https://repozytorium.umk.pl/bitstream/handle/item/3335/7747,Fordonski.pdf?sequence=1>
61. Opodatkowanie gospodarki najwyższe od jedenastu lat. URL: <https://www.money.pl/gospodarka/unia-europejska/wiadomosci/arttykul/opodatkowanie-gospodarki-obciazenia-fiskalne,7,0,2423559.html>
62. Ostatnia próba modernizacji PRL. Rząd Mieczysława F. Rakowskiego (1988–1989) URL: <https://medium.com/@bartoszet/ostatnia-proba-modernizacji-prl-rzad-mieczyslaw-f-rakowskiego-1988-1989-c3bceaf3187b>
63. "Plan Balcerowicza", czyli gospodarcza terapia szokowa. URL: <https://www.polskieradio.pl/7/1691/Artykul/1142057,Plan-Balcerowicza-czyli-gospodarcza-terapia-szokowa>
64. Plan Balcerowicza i terapia szokowa w polskiej gospodarce: Czy naprawdę mamy być z czego dumni? URL: <https://biznes.gazetaprawna.pl/arttykuly/844687,plan-balcerowicza-i-terapia-szokowa-w-polskiej-gospodarce-czy-naprawde-mamy-byc-z-czego-dumni.html>
65. Początek trudnej drogi. URL: <https://www.rp.pl/arttykul/1165470-Poczatek-trudnej-drogi.html>
66. Podatek od osób fizycznych. URL: <http://www.migrant.info.pl/podatek-dochodowy-od-osob-fizycznych-pit.html>
67. Polacy i Rosjanie lubią się pomimo kryzysu między państwami. URL: <https://pl.sputniknews.com/swiat/201806258232302-Sputnik-stosunki-polsko-rosyjskie-kryzys/>

68. Polska lepsza niż USA. Przyjeżdża do nas więcej imigrantów. URL: <https://www.money.pl/gospodarka/polska-lepsza-niz-usa-przyjezdza-do-nas-wiecej-imigrantow-6428281910773889a.html>
69. Polska światowym liderem w czasowej migracji zarobkowej. URL: <https://gospodarka.dziennik.pl/news/artykuly/608833,polska-swiatowy-lider-przyjmowanie-imigranci-zarobki.html>
70. Population – Overview Census and Statistics Department. URL: <https://www.censtatd.gov.hk/hkstat/sub/so20.jsp>
71. Przybywa obcokrajowców, którzy otwierają w Polsce własną firmę. URL: <https://tvn24bis.pl/z-kraju,74/coraz-wiecej-obcokrajowcow-zaklada-firmy-w-polsce,799607.html>
72. Recenzja dorobku Profesora Leszka Balcerowicza w związku z procedurą nadania Mu tytułu doktora honoris causa przez Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie URL: http://www.mariangorynia.pl/prasa/inne/Balcerowicz_recenzja_DHC_Gorynia_2010.pdf
73. Rozwój kreatywny i inteligentny centrów i przestrzeni miejskich URL: <https://www.ibuk.pl/fiszka/198727/rozwoj-kreatywny-i-inteligentny-centrow-i-przestrzeni-miejskich.html>
74. Ten spisek się spisał - spór o rok 1989 i plan Balcerowicza. URL: https://wyborcza.pl/1,75968,7589073,Ten_spisek_sie_spisal___spor_o_rok_1989_i_plan_Balcerowicza.html?disableRedirects=true#ixzz3NTIkQhRa
75. Transfery finansowe Polska - budżet UE. URL: <https://www.gov.pl/web/finanse/transfery-polska-ue-unia-europejska>
76. Sfrustrowany Hongkong stawia się Pekinowi. URL: <https://wyborcza.pl/7,75248,20896533,sfrustrowany-hongkong-stawia-sie-pekinowi.html>
77. Statystyki dotyczące migracji i populacji migrantów URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics/pl

78. Why Hong Kong Resists. URL: <https://www.wsj.com/articles/why-hong-kong-resists-11574290190>
79. Wielopoziomowe zarządzanie migracją masową w Europie i jej sąsiedztwie
URL: <http://www.migracje.uw.edu.pl/projects/respond-wielopoziomowe-zarządzanie-migracja-masowa-w-europie-i-jej-sasiedztwie/>
80. Z roku na rok przybywa Ukraińców URL: <https://publicystyka.ngo.pl/z-roku-na-rok-przybywa-ukraincow-na-polskich-uczelniach-nowy-raport-isp>